

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

ا.م. مجيد عبود رحيمه

ماجستير لغة عبرية / التخصص: الادب العبري الحديث

جامعة بغداد / كلية اللغات / قسم اللغة العبرية

البريد الإلكتروني Email : Majeed.Rheimah@colang.uobaghdad.edu.iq

الكلمات المفتاحية: الرواية، الدلالة، المكان، الحوارات.

كيفية اقتباس البحث

رحيمه ، مجيد عبود، دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة، مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، ٢٠٢٤، المجلد: ١٤، العدد: ١ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

Registered في
ROAD

مفهرسة في
IASJ

Connotations of place in the Hebrew novel Selected models

Majeed Rheimah

Baghdad University - College of Languages
Department of Hebrew Language

Keywords : novel, significance, place, dialogues.

How To Cite This Article

Rheimah, Majeed, Connotations of place in the Hebrew novel Selected models, Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, January 2024, Volume:14, Issue 1.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Abstract

In this research, we will try to identify "the connotations of place in the Hebrew novel." Place is one of the most important elements of the novel, as they say that it is the scene or scene of the novel's events. The sense of place is an innate feeling inherent in the human soul that cannot be ignored or forgotten, just as we cannot forget or ignore time - that is, the time of childhood. This is why the place where a person was born and lived his childhood moments carries a deep human dimension within himself that is automatically reflected in his literary productions. Sometimes we find the writer describing the place in his novel, and at other times in his poetry.

Since ancient times, the dictionary of writers has been full of mentioning the place, its vocabulary, and its significance. They have frequently mentioned the land and places they love in their novels because it is linked to their sensory concerns and arouses their longing and nostalgia for the places of their residence, their amusement, the pastures of their youth, and their memories. Different feelings arise depending on the writer's connection to this place. These feelings vary between love, longing, and nostalgia for this. The place, so its

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

connotation is love, and among haters, he said to this place: With many motives, so its connotation is unloving and repulsive.

The spatial connotation had a great impact in highlighting the author's point of view that he wanted to prove through the novel, which is the role that the Jews played in their writings. Therefore, researchers believed that the novelist's life is a psychological focus in which space and time come together. The novel and the place are closely linked to each other, as it needs it to establish the structure of its world to be a stage for its events and characters. In contrast, the appearance of the place is not complete except in the novel, which helps to reveal its connotations and functions. Therefore, the place can be considered as an introduction through which one can look at the world of the novel and find out what it is. Its trends and deep meanings.

The nature of the research that focused on studying the place in the novels necessitated the literary works of Iraqi Jewish writers because of its importance in influencing the Jews and is due to two important things: that the Jewish novelists wanted to make the place a refuge for freedom and memories. Therefore, they had to return to using the place in their novels, and they succeeded in using that place in their approaches and to serve their goal. The other matter is due to the keenness of the novelists to choose the place because the place adds psychological connotations, feelings and emotions, and that dimension appears in the novel. The researcher - after tracking and extrapolating the novels - studied and analyzed those novels, and explained the aesthetic values and artistic advantages of the Iraqi places. Therefore, we find that the presence of the place in the fictional work is clear in the novels of Iraqi writers, and it is no secret to anyone that he achieved clear goals and proceeded in successive steps. Aiming to give the recipient a clear picture of the events of their narratives and the communication of their ideas.

The aim of this research is to examine the influence of place memory on the productions of writers and how they included this in their productions to serve a political and social goal. The research reached an important result, which is the cultural and educational background of writers, which affects their productions and their choice of places that have a great impact on the reader because the writer's relationship with the place is a dialectical relationship that is formed through the process of influence and being influenced between them.

The study attempts to reach results based on an analysis of the events of the novel and the dialogues that take place in it, in a way that supports and proves the aforementioned point of view. The research concluded

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

with a brief conclusion that included a condensed summary of this research and its most important results.

الملخص:

في هذا البحث سنحاول التعرف على "دلالات المكان في الرواية العبرية". يُعد المكان من أهم عناصر الرواية ، حيث يقولون إنه مشهد أو مسرح أحداث الرواية، فإن الاحساس بالمكان هو احساس فطري كامن في النفس البشرية لا يمكن تجاهله أو تناسيه، مثلما لا يمكن أن نتناسى أو نتجاهل الزمان – اي زمن الطفولة . لهذا يحمل المكان الذي ولد به الانسان وعاش فيه لحظات الطفولة بُعداً إنسانياً عميقاً في نفسه ينعكس تلقائياً على نتاجاته الادبيه. فتارة نجد الاديب يصف المكان في روايته وتارة اخرى في شعره.

وقد حفل قاموس الادباء منذ القدم بذكر المكان ومفرداته ودلالاتها واكثرها من ترداد الارض والاماكن المحببة اليهم في رواياتهم لانها ترتبط بهمومهم الحسية وتثير اشواقهم وحنينهم الى اماكن سكناهم ولهوهم ومراتع صباهم وذكرياتهم فتنبعث مشاعر مختلفة تبعاً لارتباط الاديب بهذا المكان فتتنوع هذه المشاعر بين حب وشوق وحنين الى هذا المكان فتكون دلالاته محبة وبين كاره قال لهذا المكان: بدوافع عديدة فتكون دلالاته غير محببة منفرة.

كان للدلالة المكانية اثرها الكبير في أبراز وجهة نظر المؤلف التي اراد اثباتها من خلال الرواية، وهو الدور الذي لعبه اليهود في كتاباتهم، لذلك اعتقد الباحثون ان حياة الروائي بؤرة نفسية يتلاقى فيها المكان والزمان معاً. فالروية والمكان مرتبطان ببعضهما أشد ارتباط فهي تحتاج إليه لتؤسس من خلاله بناء عالمها ليكون مسرحاً لأحداثها وشخصياتها، وبالمقابل لا يكتمل ظهور المكان إلا في الرواية التي تساعد على الكشف عن دلالاته ووظائفه لذلك يمكن اعتبار المكان بمثابة مقدمة يمكن من خلالها النظر إلى عالم الرواية ، والوقوف على توجهاتها ومعانيها العميقة.

وقد اقتضت طبيعة البحث الذي انصب على دراسة المكان في الروايات من الاعمال الادبية للكتاب اليهود العراقيين لما له من اهمية في التأثير على اليهود ويعود الى امرين مهمين هو ان الروائيون اليهود ارادوا ان يتخذوا من المكان ملاذاً للحرية والذكريات . لذلك كان لزاماً عليهم العودة الى توظيف المكان في رواياتهم وقد نجحوا بتوظيف ذلك المكان في توجهاتهم وخدمة لهدفهم. اما الامر الاخر يعود الى حرص الروائيون على اختيار المكان لما يضيفه المكان من دلالات نفسية ومشاعر وانفعالات يظهر ذلك البعد في الرواية.

فقد قام الباحث - بعد تتبع الروايات واستقرائها - بدراسة تلك الروايات وتحليلها، وبيان ما انطوت عليه من قيم جمالية ، ومزايا فنية للاماكن العراقية لذلك نجد ان حضور المكان في العمل الروائي واضحاً في روايات الابداء العراقيين ولا يخفى على احد انه حقق اهدافاً واضحة وسار بخطى متتالية صوب اعطاء المتلقي صورة واضحة على احداث رواياتهم وايصال افكارهم.

الهدف من هذا البحث هو الوقوف على تأثير ذاكرة المكان في نتاجات الابداء وكيف ضمنوا ذلك في نتاجاتهم خدمة لهدف سياسي واجتماعي. وقد توصل البحث الى نتيجة مهمة هي الخلفية الثقافية والتربوية للابداء الامر الذي يؤثر في نتاجاتهم واختيارهم للاماكن التي لها اثر كبير على القارئ لأن علاقة الاديوب بالمكان علاقة جدلية تتكون من خلال عملية التأثير والتأثر بينهما.

تحاول الدراسة الوصول الى نتائج مبنية على تحليل احداث الرواية والحوارات التي تدور فيها بما يؤيد ويثبت وجهة النظر انفة الذكر. وقد ختم البحث بخاتمة موجزة اشتملت على خلاصة مكثفة لهذا البحث واهم نتائجه.

משמעויות המקום ברומן העברי דוגמאות נבחרות

תמצית:

מחקר זה שופך אור על "משמעויות המקום ברומן העברי". המקום נחשב אחד מאלמנטים החשובים ביותר ברומן, שכן אומרים שהוא הסצנה או התיאטרון של אירועי הרומן. אנו מתעלמים מהזמן - כלומר, זמן הילדות. לכן המקום בו אדם נולד וחי ברגעי ילדותו נושא בתוכו מימד אנושי עמוק, המשתקף אוטומטית בהפקותיו הספרותיות. לפעמים אנו מוצאים את הסופר מתאר את המקום ברומן שלו ולפעמים בשירתו.

מילון הסופרים, מאז ימי קדם, מלא באזכור המקום, אוצר המילים שלו ומשמעותו, והם פוקדים את הארץ ואת המקומות שהם אוהבים ברומנים שלהם, כי זה קשור לדאגותיהם החושיות ומעורר את געגועיהם ואת געגועיהם. מקומות מגוריהם, בילויים, שטחי נעוריהם וזיכרונותיהם. המקום, ולכן הקונוטציה שלו היא אוהבת, ובין שונא, אמר למקום הזה: עם הרבה מניעים, הקונוטציה שלו לא פופולרית ודוחה.

למשמעות המרחבית הייתה השפעה רבה בהדגשת נקודת המבט של המחבר, שאותה רצה להוכיח באמצעות הרומן, שהיא התפקיד שמילאו היהודים בכתביהם, ולכן החוקרים סברו שחיי של הסופר הם מוקד פסיכולוגי שבו מרחב וזמן מתכנסים יחדיו. הקריינות והמקום קשורים קשר הדוק זה לזה, שכן הוא זקוק לו כדי לבסס באמצעותו את בניין עולמו שיהווה זירה לאירועיו ודמויותיו, ומאידך, חזות המקום אינה שלמה אלא ברומן שעוזר

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

לחשוף את קונוטציותיו ותפקידיו. לכן ניתן להתייחס למקום כמבוא שדרכו ניתן להתבונן בעולם הרומן, ולעמוד על כיוונים ומשמעויות עמוקות.

אופי המחקר, שהתמקד בחקר זכרון המקום ברומנים, הצריך את יצירותיהם הספרותיות של הסופרים היהודים העיראקים בשל חשיבותו בהשפעה על היהודים ובשל שני דברים חשובים, והוא שהסופרים היהודים רצו לקחת את המקום כמקלט לחופש ולזיכרונותיהם. לכן היה צורך לחזור ולהעסיק את המקום ברומנים שלהם, והם הצליחו להעסיק את המקום הזה באוריינטציות שלהם ולשרת את מטרתם. באשר לעניין האחר, זה נובע מהתלהבותם של הסופרים לבחור את המקום בגלל הקונוטציות הפסיכולוגיות, התחושות והרגשות שהמקום מוסיף, ומימד זה מופיע ברומן.

החוקר - לאחר מעקב ובחינת הרומנים - חקר וניתח את אותם רומנים, והצביע על הערכים האסתטיים והיתרונות האמנותיים של המקומות העיראקים. לפיכך אנו מוצאים כי נוכחותו של המקום ביצירתו של הסופר ברורה ברומנים. של סופרים עיראקים, ואין זה סוד שהוא השיג מטרות ברורות והתקדם בקצב עוקב, במטרה לתת לנמען תמונה ברורה של אירועי סיפוריהם ולהעביר את רעיונותיו. מטרת מחקר זה היא לברר את השפעת המקום על יצירות הסופרים וכיצד הם כללו זאת ביצירותיהם כדי לשרת מטרה פוליטית וחברתית. המחקר הגיע לתוצאה חשובה, שהיא הרקע התרבותי והחינוכי של הכותבים, המשפיע על יצירותיהם ועל בחירתם במקומות בעלי השפעה רבה על הקורא, כי היחס של הכותב למקום הוא קשר דיאלקטי שנוצר. דרך תהליך ההשפעה והפגיעות ביניהם.

המחקר מנסה להגיע לתוצאות המבוססות על ניתוח אירועי הרומן והדיאלוגים המתקיימים בו, באופן התומך ומוכיח את נקודת המבט האמורה. המחקר הסתיים במסקנה קצרה שכללה סיכום נרחב של מחקר זה ותוצאותיו החשובות ביותר.

מטרת המחקר:

המטרה של העיון הזה להציג את דוגמאות מהרומנים של גדולי סופרי הספרות העברית החדשה. חקר הדוגמאות שנבחרו כדי להכיר את מטרות וצורות של המקום. ניתוח את "המקום" כדי להבהיר את הכיוונים הספרותיים של הרומנים הנבחרים. יתר על כן, לנתח גם את "המקום" לחשוף את מאפייניו של הרומנים הנדונים בעיון הזה.

חשיבות המחקר:

המחקר הזה משקיף את חשיבותו של "המקום" ליהודים, שנחשב כדבר מרכזי במחשבה הדוגמטית והאידיאלוגית היהודית. המחקר מנסה לזהות את "המקום" והתפתחותו ולהסביר את כוונתו של הרעיון הזה. גם חשיבות המחקר נובעת מעצם העיסוק בהמקום היהודי בעיראק, ולחקור בחייו, פעילותיו המדינית ואסכולתו הספרותית של הרומנים העיראקים, והשפעתו על הקורא היהודי.

שיטת המחקר: מחקר זה מבוסס על:

א': השיטה הפסיכולוגית: שהשיטה הזו מקשרת בין חיי הסופר ואישיותו לבין יצירתו היא מדגישה אם יכולנו לרכוש ידיעה בדבר חיי הסופר וההשפעות העיקריות בו, אנו יכולים להגיע להבנה נכונה לעבודותיו הספרותיות.

ב': השיטה אנליטית: השיטה אנליטית הסתמכות על המודל האנליטית המוצע ניתוח המאפיינים של המקום ברומנים הנבחרים.

מבנה המחקר:

מחקר זה נחלק להקדמה, ולשלושה צירים, ובסוף המסקנות:

- א- הפרק הראשון: המקום: תכונותיו וסוגיו.
- ב- הפרק השני: חשיבות המקום ברומן: המקום מבט כללי.
- ג- הפרק השלישי: הניתוח של המקומות בהרומנים שנבחרנו.

מילות מפתח: זכרון המקום, הרומן, הספרות העברית. האוטוביוגרפיה של המספר.

הפרק הראשון: המקום: תכונותיו וסוגיו

המקום נחשב לאלמנט מרכזי בין אלמנטי הרומן, שמתבסס עליו המבנה הנרטיבי של הרומן, לכן, קשה לומר, יש רומן בלי מקום, מפנה שהמקום הוא המסגרת המכילה את התקריות והדמויות גם יחד⁽¹⁾. יש למקום השפעה גדולה על ציור הדמויות ועל ארגון התקריות דומה להשפעת הדמויות ברומן. ההיפערלות בין הדמויות לבין המקומות דבר תמידי ברומן, כמו שהוא תמידי בחיים הממשיים. עיצוב המקום יש לו השפעה גדולה על אפיון הדמויות, אולי תיאור המקומות מגלה לפנינו את הסודות הפנימיים של הדמויות ברומן⁽²⁾.

לכן, ניתן לראות במקום כמבוא, שבאמצעותו אפשר להסתכל אל עולם הרומן, ולעמוד על מגמותיו, משמעויותיו העמוקות, הסמלים שלו, ועל היופי התיאורי שלו, בנוסף אל האסתטיקה של הנרטיב הסיפורי ברומן⁽³⁾. הגדרת הגיאוגרפיה של המקום חשובה ביותר להבין את כמה מההרגלים והמושגים שבאים על פי הדמויות, וגם להבין את המסגרת של התקריות, גם כן, המקום יש לו השפעה בעיצוב הדמויות והתלבישים של הדמויות והתיאור החיצוני של הדמויות. אנו רואים שהמקום מתקשר עם הכישרון התחושתי, אבל הזמן מתקשר עם הכישרון הפסיכולוגי, לכן המספר תמיד הוא מתאר את המקום כמו שמתאר את הדמויות⁽⁴⁾.

מבחינה רעיונית המקום קובע את זווית הראייה והרגשות של המספר ברומן, וגם ההתפתחויות שנעשו על הדמויות, היחסים, הקונפליקטים והאירועים שעוצבו תוך המקום הזה. המקום כמו הזמן ביצירה הספרותית, מתחלק לשני חלקים: מקום פיזי ואחר פסיכולוגי, אך מהות הטקסט היא הלשון והעצם של המספר, עצם המספר היא זווית

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

הראייה שלו אל העולם, וכאשר הוא מתחיל לכתוב הוא כותב על עצמו, ובכך המקום נובע מזכרונו של המספר, והוא סוג מזכרונו של המספר הטמונות בתת-הכרה שלו, ועולות על דעתו בעת הכתיבה⁽⁵⁾.

המקום מבטא את התחושה הסובייקטיבית והאינטימית שנוצרת בין המספר לביתו, שכנתו, עירו או ארצו, ואילו הסביבה היא התבנית – הסובב התרבותי – חברתי – פסי שבמסגרתו, מבנהו וחוקיו מתקיימת הפעילות האנושית. הגיאוגרפיה האנושית מהווה גם את הבסיס התיאורטי של תכנון עיר ואזור. ולכן, המושגים מרחבי, מקום וסביבה קשורים קשר הדוק אל שלוש הגישות המרכזיות שפותחו במהלך השנים בתחום התכנון⁽⁶⁾.

המרחב קשור אל הגישה המכניסטית – הנדסית שתופסת את החברה וסביבתה הפיסית כמכונה משוכללת שניתן להנדס אותה, המקום קשור אל הגישה ההתנסותית בארכיטקטורה ותכנון שרואה בחוויה הישירה את נקודת המוצא לתכנון, ואילו הסביבה אל הגישה המערכתית התופסת את החברה, התרבות והסביבה הפיסית כשלם שהוא יותר מסכום חלקיו. שלוש דרכי ההסתכלות הללו עברו במהלך המאה העשרים מהפך: במשך רוב רובה של המאה הם היוו את אבני היסוד של המודרניזם – את הבסיס לאמונה ולתקווה ביכולתו של המספר המודרני ליצור חברה, תרבות, מרחב, מקום וסביבות פיסיות טובים יותר⁽⁷⁾.

למילה מקום יש כמה קונוטציות ומשמעויות, ולכן פנו החוקרים לשרטט מאפיינים ברורים שלה. אנו מוצאים את "באדיס פוגלי" שהגדיר את המילה מקום בספרו "זמן ומקום בשירה הקדם-אסלאמית" באומרו: המקום הוא מקום שם נגזרת המציין את עצמו, כלומר המשמעות שלו כוללת סימן סמנטי מלא" המקום הוא בין המרכיבים החשובים ביותר המהווים את מבנה הטקסט הסיפורי, מכיוון שאר מרכיבי הרומן (אירועים, דמויות וזמן) יכולים להתקיים רק בנוכחות מקום שמפגיש אותם כך שהטקסט הסיפורי יהיה יותר אמין אז:

"המקום הוא עמוד השדרה המחבר את חלקי הטקסט הסיפורי זה לזה, והוא צייר את הדמויות והאירועים הסיפוריים לעומק"⁽⁸⁾. גסטון באצ'לארד אומר: "כאשר מאבדת את היצירה הספרותית מרחבתתיה, אז היא מאבדת את הספציפיות שלה ובכך היא מאבדת את מקורותיה"⁽⁹⁾.

אלי עמיר וסמי מיכאל מרבה לתאר את החברה היהודית-העיראקית בארץ (ישראל), ובעיקר בירושלים. הסביבה של ירושלים העתיקה, במקום שכל שבטי ישראל שבמזרח נזדמנו יחדיו, משמשת לו מקור לכתיבה. "יצירתו בנוייה מעגלים מעגלים ומשתזרים זה בזה – החצר הבגדאדית, העדה, הקהילה, השכונה ומשם למעגל הגדול – תמונת ההווה העיראקית" החצרות המפורסמות של בגדאד הן רקע טבעי להתרחשויות בחייהן של רבות מגיבורות סיפורי מיכאל. בין "חצרות" אלו נרקמות אהבות, המדליקות תקוות בלבבות, ובהן נקברות תקוות אלו, שאת מקומן תופסות האכזבות המרות והסבל⁽¹⁰⁾.

על כן, דיינו המתקיים במושג המקום ברומנים של אלי עמיר, ציונית פתל וסמי מיכאל קשור בצורה ברורה להאמן ההולך וגדל במושגים ובמיתוסים ההיסטוריים המופשטים, מקומות אלה, הם דברים קונקרטיים, נצפו בחושים, ניתן למישוש הרוח העכשווית, נוטים לעבר ההווה הנוכח, המקומי והאישי. ראוי לזכור כי המציאות החיצונית מעוצבת ברומנים של מיכאל ואלי עמיר לא רק באמצעות התייחסות לנושאים הסטוריים וחברתיים, אלא גם ע"י פרישת ההתרחשות על פני מקומות שונים בעיראק וב(ישראל).

סוגי המקום :

- 1- **המקום האליגורי:** המקום הזה לא מצוי באמת, כלומר, לא ממשי אלא קרוב להיות מקום ווירטואלי, ולרוב הוא בא מדמיון המספר ומדרך מחשבתו.
- 2- **המקום הארכיטקטורילוגי:** הוא המקום שמופיע ברומן, על ידי תיאור המספר בצורה מדויקת למקומות אשר בהם המעשים קורים למראית, לכן, אנו רואים שהמספר נותן פרטי פרטים על המקומות האלה בלי להיות להם איזה שום תפקיד בסירוג אלמנטי הרומן.⁽¹¹⁾
- 3- **מקום החיים:** הוא המקום המקובל שיכול לעורר אצל הקורא זכרון למקומו, והמקום הזה אולי המקום שהמספר חי בו ועבר דרך דמיוני עד שהפך להיות מקום לאחת הדמויות שלו, לכן ניתן לומר, שהמקום הזה מהווה חלק מהאוטוביוגרפיה של המספר או מקום חייו האמיתי.⁽¹²⁾

הפרק השני: חשיבות המקום ברומנים שנבחרנו: המקום מבט כללי:

המקום בספרות הוא לא רק שטח חומרי או ממד גאוגרפי, אבל הוא נוצר בחוויה הספרותית בתגובה על חייו של הסופר, אפילו ברמה של הרגע העכשווי..., לכן המקום הנוכחי מבחינה אומנותית בחוויה הספרותית חוסר כמה מפרטיו הריאליסטית ולוקח כמה מהפרטים הסמליים משטח ניסיון החיים ואוויר התחושה אשר נלווה לו, לכן המקום עובר עם הסופר או מורכב לפי חזונו והאינטראקציות הסנטימנטליות של הסופר עם התנאים והמצבים...⁽¹³⁾

נוסף לכך המקומות בכלל לא נמדדות בשטחים ומספר האזורים שלה אבל באטרקטיביות האנושית שלה⁽¹⁴⁾. המקום אשר נמשך לו הדמיון הוא אי אפשר להיות מקום אדיש בעל ממדים הנדסיים בלבד, אבל הוא מקום שאנשים היו חיים בו... אנחנו נמשכים לו משום שהוא מגביר את המציאות תוך גבול מאופיין באסתטית⁽¹⁵⁾.

המקום בספרות מגדירים אותו כי הוא קבוצה של התמונות האומנותיות אשר עוררות את הזיכרון וחוזרת את העבר, או הוא קבוצה של ערכים שנכללים בתוך התת מודעה, אז הפכים לערכים שולטים⁽¹⁶⁾, לכן האדם אין לו אמן רק בימי הילדות משום שהן

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

מתקשרות במקום הראשון , כי הוא היחיד המאמינים בו , לפעמים המקום הראשון יהיה אכזרי באמת , אבל למרות כך האדם נוטה לו כדי לברוח מאכזבות של ההווה⁽¹⁷⁾ .

מבקרי הרומן הסכימו בפה אחד כי המקום בעל תפקיד חשוב בהגדרת את המאפיינים האינטלקטואליים והפסיכולוגיים של הדמות , והבטיחו את הקשר ההדדי בין המקום לדמות , והלכו אחרי הדעה שאומרת כי תפקידו של המקום הוא להדגיש את הדמות כדי לחשוף את עולמה האינטלקטואלי והפסיכולוגי⁽¹⁸⁾ ...

גם כן המקום נחשב כי הוא גורם עוזר לדעת את הדמות הסיפורית באופן עמוק , אף ההשפעה הדדית בין המקום לבין הדמות תורמת לבלוט את המטרה הצפויה לקוראים⁽¹⁹⁾ , לכן המקום הסיפורי לוקח התעניינות מטעם החוקרים והסוויגו אותו לפי ההשפעה שלו על מצב רוחה של הדמות , כמו כן יש מקום אלגורי היפותטי ומקום הנדסי ספציפי וחיצוני , ומקום ניסיון הפרנסה אשר עובר לחיות בזיכרון כאשר הסופר רוחק ממנו , אז המקום הרגיל אשר לוקח את מעמד של החברה הפטריארכלית⁽²⁰⁾

המקום הוא הדבר שהגופים עוברים לו משום הגעגועים שלהם , אם היו חוץ ממנו , וגרים בו בהגעתם לו⁽²¹⁾ , אבל הזמן הוא התקופה המבדילה בין שני מאורעות , הראשון עובר והשני מאוחר , אם הייתה ארוכה או קצרה⁽²²⁾ .

במלים אחרות אפשר לחלק את המקום לשני חלקים , הראשון הוא מקום האפנות אשר הסופר נוטה ומתגעגע לו , והשני הוא מקום הזרות אשר הסופר ירגיש בסלידה ממנו . התחושה בזרות הזאת בסביבה אחרת יתכן להפוך למחלת הנוסטלגיה אשר פוגע את הרגישות והתחושה של האדם הזר , כי לא יכול האדם לדעת את הערך של המולדת , אלא אם ירחיק ממנו , לכן התשוקה למולדת תתגבר אם הייתה הזרות ארוכה⁽²³⁾ .

מוצאים כי געגועו של הסופרים ננעצים במקום הן בחיים היומיום והן בספרות שלהם , מגלים באותו זמן שהם שונא את המקום השני ומתנגד לו , מקום זה נאלץ לבוא להם , תחושת הנטייה למקום ודחיית המקום האחר גרמו ליצור שני סוגים של המקום ברומניו של הסופרים שנודנו , תחושת הגעגועים למקום הראשון במלים אחרות יצרו שני סוגים של מקום , הראשון חיובי והשני שלילי .

המקום החיובי הוא מקום ההולדת שלהם (העראק) והמקום השלילי הוא המקום החדש (ישראל) , אבל בכמה מהרומנים הם משתמשים במקומות אלגוריים כדי להציג את שני המקומות האלו , בדבר אחר הם לפעמים משתמשים ברומנים בשני מקומות שונים ומתנגדים זה עם זה אבל הם מביעים על הרעיונות והרגשות שלו בזרות ובניכור, ולפעמים אחרים הם משתמש במקומות אמתיים שהם חיי בה (העראק וישראל) , אנו יודעים כי סמי מיכאל , ציונית פתל , אלי עמיר ואחרים נאלצו לעזוב את ארץ המולדת שלהם ועברו לארץ הזרות , ארץ חדשה אינו משתיכים לה , הם מרגישים בהמקומי בארץ ההיא , לכן

מוצאים כי הסוג הזה של המקום השתקף ביצירותיהם והשפיע על הדמויות הספרותיות שלהם, והנה אנו מבהירים את המידה של הפסיכולוגי המקומי של הסופרים שבחרנו ברומנים⁽²⁴⁾ :

הפרק השלישי: הניתוח של המקומות בהרומנים שנבחרנו: א- רומן "התמונות שעל הקיר" של ציונית פתאל:

תקציר הרומן:

אתחיל את נושא המחקר ברומן (התמונות שעל הקיר) של ציונית פתאל הוא רומן נכתב ב-2015. הרומן מתייחס לזכרון מזכרונות ילדות המספרת ציונית פתאל, גם כן משרה המספרת על רומנה מימד ריאליסטי ביותר, היא מתכוון חייה של אישה יהודית (נוריה) ומערכת היחסים עם המשפחה שלה במחצית הראשונה של המאה העשרים בבגדאד. גיבורת הסיפור, הילדה הצעירה ביותר של הבית הכחול, והמאבק שלה עם בני משפחתה, שמונהג על ידי דודתה, וואחידה, המכשפה הבריונית.

ראוי לציין, כאן השיבוץ מן "ירמיהו 29: 7" "אדור השמיע את הפסוק הזה לבנו יוסף כדי להבהיר לו כי אהבתו ונאמנותו לעיראק אינה מתקשרת באיש או במלך מסוים. הוא רוצה להרגיע את יוסף בדיבור הזה אחרי מותו של המלך פיסל. אבל הניסיון של אדור לא צלח, מכיוון שיוסף משוכנע לעלות לפלסטין וגם הוא משבץ פסוקים מהתורה באומרו :

(כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם, והקמתי עליכם, את דברי הטוב, להשיב אתכם, לא המקום הזה. נמצאתי לכם נאם יהוה, ושבתתי את שביתכם ויקבצתי אתכם מכל הגוים ומכל המקומות אשר הדחתי שם, נאם- יהוה, והשבתי אתכם- אל המקום אשר הגליתי אתכם משם)⁽²⁶⁾.

כדי לציין, אחר כך "ציונית פתאל" מדברת מתוך הגיבור עם דמות משנית מדמויות הרומן הזו ששמה אמל ומגלה לנו את עומק ההשתייכות של יוסף חברו של הגיבור בארץ המולדת שלו, גם כן פתל מנסה בתיאור המקומות בסגנון ריאלי בעל ממד סמילוגי, היא מתמקדת בסימנים החשובים בזכרונות הציבור⁽²⁷⁾. גם כן היא הציגה את הדוגמאות שהן בעלות ממדים סמנטיים השייכים לתקופת אירועי הרומן. אפשר לומר, למקום יש אסתטיקה כשהוא הופך לחיים שיש להם את הפעילויות או האפקטיביות ואת תפקידיהם השונים.

אין ספק המספרת משקפת את געגועיה לבגדאד גם כן בקטע הזה היא מנסה להבהיר את המצב הפוליטי והחברתי בבגדאד. הסמילוגיה של השמות היתה ברורה בסגנון המספרת, היא השתמשת בשמות השייכות לימים שעברו גם כן הם מתעניינים ושייכים בתקופת

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

האירועים של הרומן, המספרת תרצה להציג את תנועת החיים בצורה ברורה כדי לשכנע את הקורא.

(היתה זו הפעם הרשונה שנוריה העזה להתרחק לבדה מהאזרים הסמוכים לרובע היהודי. לבה הלם מהתרגשות לקראת המפגש עם זיזי, הזמרת הנועצת, שאת שיריה הכזירו ושרו כמעט בכל בית בבגדאד. לפני שיצאה מביתה היא עלתה בחיפזון במדרגות העץ לכבש כאן, לחדר קטן הבנוי על עמודים בין מרפסת הקומה השנייה לגג הבית)⁽²⁸⁾.

ציונית פתאל הייתה רואה את עצמה כאילו נולדה ונוערה להיות עברי, כמו שהיא נולדה בבגדאד. שמו של רומנה "התמונות שעל הקיר" היה סימן מובהקת לאהבתה של ציונית פתאל לעיראק, וביחוד לבגדאד. השתפכות כזו, הזהות כזו עם כאבה ושברה של הארץ הרחוקה אינן מן הנעימות השכיחות אצל סיפורי חוץ – לארץ⁽²⁹⁾.

(אני מבקש ממך שתעשה עמי חסד אחרון אמר ועיניו התמלאו בדעות תדאג לשלוח אותי במהרה לביתי בבגדאד, אני רוצה לראות את משפחתי לפני מותי ולהקביר בקרב בני עמי לא בבית הקברות שמעבר לרחוב)⁽³⁰⁾

אפשר לומר, ציונית פתאל זוכרת מקום קרוב לעצמה מאז ימי הניעור המקום הזה הוא שייך לה ולא יכולה לשכוח אותו לצמיתות ולעולם ועת, בדיאלוג ישיר בין חוסני לבין הנרייט פתאל היה זוכרת בגדאד, אחרי שיחה ארוכה בין שתי הדמויות, הנרייט מדברת על בגישות עם כריסטיין אחד הדמויות המשניות ברומן.

הקורא ברומן של ציונית פתאל כאילו חש במגע הסבל החי שעליו יושר בהם, כביכול בלי חציצה ספרותית, ללא וילון מלמלה מעשה רוקם בינה ובין הרגש עניות מביאה לידי ישירות, וישירות מביאה לידי ישירות, בלתי אמצעות. ברומן של ציונית פתאל "התמונות שעל הקיר" אנו רואים את המגע שבין המספרת לבין בגדאד של הוריה, המגע הזה אינו מגע קל אלו הוא קשה שבין העבר לעתיד, יחס בין הבת להוריה קשר בין הענף לשורש

(מעודדת מחיוכיו של עבדאלל ומעיניו המלטפות של המלך פיסל מלך הראשון של עיראק, שליוו אותה מהתמונות שנתלו על המבנים הסמוכים לציין השנה הרביעית למלכותו, מיהרה נוריה להעבר שכונת העשירים שלידה נהר החידקל, אזור מגוריה של זיזי)⁽³¹⁾.

יש ברומן "התמונות שעל הקיר" גילוי מעניין ולעתים אף מפתיע מבחינתם של הנושא ושל חומרי הרקע ומבחינת ההיכרות של הקורא הישראלי עם התקופה ועם המקום. הרומן

מאפשר התודעות אל עולם לא מוכר, או מוכר בחלקו. הוא מעניק לעולם זה ממד חדש, משמעותי ומעמיק יותר, ובכך תורם להבנה שונה, מתוך נקודת ראות פחות מוסכמת ומוכרת, בתולדות הקהילה היהודית בדורות האחרונים. זוהי נקודה, שלה חשיבות חינוכית מיוחדת בעולם של מיזוג עידות ושל קליטת עלייה⁽³²⁾.

אפשר לראות כי למקום – ובמיוחד בעיראק – מעמד מרכזי מאז ומתמיד, המרחב והנופים הבגדאדיים ביטאו בדרכים שונות את יחסו של המחבר את הארץ הזו, ומבחינה הזו, היצירות הנדונות כאן מייצגות שלב מעבר מעניין: המרחב תפס בה מקום מרכזי, ובכך מקומו של המרחב ביצירות מהדהד לתפיסתו של נורה" הטלת ספק במושגים המופשטים, תפיסת העבר בכל שהוא משתמש בהווה ובמקומותיו הקונקרטיים, בדיקת משמעותם של המקומות המסוימים של ההווה העיראקית בעבר והישראלית בהווה כמייצגים של ההיסטוריה של האדם הישראלי ממוצא מזרחי.

(לעתים בהתאם לחוברת הקללה ובטקסים מיוחדים, ביקשה מהן שיביאו לה עפר מבית הקברות בראס אלג'ולו שהיה בתחלתו של המדבר שמחוץ לרובע היהודי בתמורה היא לימדה אותן את סודות המקצועה אסור למורת רוחה של נזימה)⁽³³⁾

פתאל רוצה בדגמים האלה להדגיש כי המקום האמיתי לנשים הוא הבית, ולהבהיר את כבוד הנשים אצל היהודים העיראקים אינו מתקשר לבגדים שלהן בלבד אלא גם בעבודותיהן ויצאותיהן מהבית. בטקסט אחר אדור משבח את נוריה ומתאר אותה בתיאורים כל כך יפים משבח אותם מתורה:

(בניגוד לדרשה בעלת המסר המקניט, שנשא בפני ילדיו קודם. לכן, זמזם בלבו בהתרוממות רוח את הפיוט ששר בכל יום שישי לפני הקידוש. אַשְׁת חֵיל מִי יִמְצָא... בַּטַח בָּהּ לֵב בַּעֲלָהּ... אֶמְלֶתְהוּ וטוב וְלֹא רָע... מִמְרַחֵק תָּבִיא לְחֶמְהָ... וּמְפָרִי כַפִּיָה נִטְעָה פָּרִם... יֵדִיה שְׁלֶחָה בְּפִישׁוֹר. כַּפָּה פָּרְשָׁה לְעֵנִי, וְיָדֶיהָ שְׁלַחָה לְאַבְיוֹן... מְרַבְּדִים עֲשֶׂתָהּ לָהּ... נוֹדַע בְּשַׁעְרִים בַּעֲלָהּ... סָדִין עֲשֶׂתָה וְתִמְכַר...)⁽³⁴⁾

כאן השיבוץ מן "ירמיהו 29: 7", אדור השמיע את הפסוק הזה לבנו יוסף כדי להבהיר לו כי אהבתו ונאמנותו לעיראק אינה מתקשרת באיש או במלך מסוים. הוא רוצה להרגיע את יוסף בדיבור הזה אחרי מותו של המלך פיסל. אבל הניסיון של אדור לא צלח, מכיוון שיוסף משוכנע לעלות לפלסטין וגם הוא משבח פסוקים מהתורה באומרו:

(פִּי לְפִי מְלֹאת לְכָבֵל שְׁבָעִים שָׁנָה, אֶפְקֹד אֶתְכֶם; וְהִקְמֹתִי עֲלֵיכֶם, אֶת-דְּבָרֵי הַטּוֹב, לְהַשִּׁיב אֶתְכֶם, אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה. וְנִמְצָאתִי לָכֶם, נָאִם-יְהוָה, וְשִׁבְתִּי אֶת-שְׁבִיתְכֶם (שְׁבוּתְכֶם) וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל-הַגּוֹיִם וּמִכָּל-הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדְחֹתִי אֶתְכֶם שָׁם, נָאִם-יְהוָה; וְהִשְׁבֹּתִי אֶתְכֶם--אֶל-הַמָּקוֹם, אֲשֶׁר-הִגְלִיתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם)⁽³⁵⁾

ב- רומן "מפריח היונים" של אלי עמיר:

תקציר הרומן:

רומן זה הוא אחד היצירות הסיפוריות העלילתיות שסופרן אלי עמיר סוקר את מה שאצר זיכרונו מלידתו ועד להגירתו מעיראק⁽³⁷⁾, סוקר שלבים חשובים בהיסטוריה הפוליטית, התרבותית והדתית של עיראק, וכן את קריינותו של הסופר על מציאות החיים. הרומן "מפריח היונים" רומן שיצא לאחרונה, ושופך אור על האירועים הפוליטיים, החברתיים, הדתיים והתרבותיים של יהודי עיראק בשנות השלושים והארבעים מהמאה העשרים.

המקום הוא אחד המרכיבים החשובים ביותר המהווים את האסתטיקה של הטקסט הבדיוני, שכן הוא אחד הצירים הנרטיביים הבולטים המשפיעים על הצגת רעיון הסופר, ועל ניתוח דמויותיו הפסיכולוגיות⁽³⁸⁾. הסופר התמקד בהצגה אירועי הרומן על העיר בגדאד, שהיא המקום המרכזי בו התרחשו אירועי הרומן. אילי עמיר משתמש בתיאור המדויק של המקום בין אם מבחינת היופי או הכיעור כדי לעורר את דמיונו של הנמען.

(סוק חנוני: השוק היהודי, לא נחח ולא שקט. שאונו החל שעה ארוכה לפני הזריחה והסתיים שעה ארוכה לאחר השקיעה. מאות דוכנים, צבעים וריחות, סבלים עמוסים...., נעירת חמורים...., שיחות קולנית...., קריאות גיל...., עגלות נפט...., געש הפרימוסים...., המולה ומהומה מתמדת שבלעדיה השוק עצוב ומחוסר חיים כמו בשבתות ובמועדים)⁽³⁹⁾.

רומן "מפריח היונים" הוא הדוגמה הטובה ביותר למקום על כל גילוייו ומופעיו, הרומן והמקום קשורים זה בזה באופן הדוק, שכן הוא זקוק לו כדי לבסס באמצעותו את בניין עולמו להיות תיארון לאירועיו ודמויותיו⁽⁴⁰⁾. מצד שני, חזות המקום אינה שלמה אלא ברומן שעוזר לחשוף את הקונוטציות והפונקציות שלו. כאן אנו רואים תיאור מדויק מאת הסופר של מקום ציבורי מרכזי, שהוא השוק היהודי, מבחינת מצבו, צבעיו, ריחותיו ותנאי האנשים בו, בין אם היו משוטטים או מוכרים.

(עברנו על פני סמטאות היהודים, הדומות לקרפפים של גרוטאות)⁽⁴¹⁾.

כך השתמש הסופר במקומות ריאליסטיים ברומן שלו, ולא הזכר מקום בדיוני הרומן. כל המקומות שהיו עדים למאורעות קיימים במציאות ומיוצגים על ידי נפות עיראק, רחובות בגדאד. אפשר לומר, אמנם הנה תיאור אחר של האזורים הללו, עולם אחר, יפה ושקט. אל תשכח שלתיאור המקום יש תפקיד היסטורי שאפיין את רומן "מפריח היונים". הסופר כאן מתייחס לרחוב המפורסם ביותר בבגדד, בעבר ובהווה, שהוא המרכז המסחרי.

(באב אל־שרג'י, בתאווין, בגדאד אל־גדידה, הוילות של עלווי, דשאים, פרחים, דקלים קקטוסים... "בשארע אל־רשיד, הרחוב הראשי, כמעט לא היו נשים)⁽⁴²⁾.

אלי עמיר מעביר אותנו למחזה אחר כשהפגנות בבצרה, המחבר מנסה להבהיר את המצב הפוליטי והחברתי בבגדאד בסגנון הזה התמקד באירועים הקשים שאירעו בתקופה הזאת, הוא התמקד בסימנים הבולטים השייכים לאירועים האלה⁽⁴³⁾, אנו רואים זאת בבהירות במובאה הבאה באשר הצליח אלי עמיר להבהיר את דמות גיבורו דרך בדמותו של "עדס". במצב זה יש אנלוגיה נהדרת, שכן הסופר משווה את שמחת ההמונים המוסלמים על הוצאתו להורג של "שפיק עדס" לפגישה עם הנביא שלהם "מוחמד". לפי דעתו הסופר.

(בבצרה כבר היו הפגנות ברחובות, ילדים נשאו בובות בדמותו של "עדס" וצעקו 'רוצים את רושו'! ולמחרת, אוי לעינינו, תלו אותו לפני ביתו....ההמון חגג ועלז, כאילו קם הנביא מִחַמַד לתחייה)⁽⁴⁴⁾.

כאן אלי עמיר משתמש במונולוג כדי להודיע את הקוראים את כמות האבוד הפסיכולוגי ואת הבלבול אצל המספר במקום בבצרה, עמיר אומר "רוצים את רושו! עמיר לא יודיע מה שהוא רוצה ולא יודיע איפו הוא הולך, הדברים התערבו בשבילו, גם כן אלי עמיר מתאר את הבלבול שלו ומדמה אותו כמו אדם מאבד הדרך, לכן אנחנו מוצאים אותו כי הוא מרגיש בניכור עצמי, וגם יש סכסוך פנימי בעצמו בגלל זהותו הזרה לקהל שהוא נמצא בתוכו בזמן ההוא.

במצב זה יש אנלוגיה נהדרת, שכן הסופר משווה את שמחת ההמונים המוסלמים על הוצאתו להורג של "שפיק עדס" לפגישה עם הנביא שלהם "מוחמד". לפי דעתו הסופר. לפי דעתנו האנלוגיה הזו היא תחבולה מפי הסופר, שכן הוא מזכיר את החיילים העיראקים ופתאום מתאר את פחדו מהג'ין, ובפעמים אחרות הוא מתאר אותם כגמדים, כי הם מפחידים האנשים, והאנלוגיה הזו נחשבת עלבון לחיילים.

(צריך לראות אם החיילים אורבים לנו. מפחד הג'ין בחושך ניטעתי על מקומי. אומרים שהשדים האלה דמותם אש מפזזת, ואחרים אומרים שהם גמדים נטפלים, ערפדים נצמדים, מפלצות מרקדות ברוח, זחלים מזמזמים באוזניים)⁽⁴⁵⁾.

אפשר לומר, הרומן "מפריח היונים" כולל אירועים חשובים ליהודי עיראק באופן כללי ויהודי בגדאד בפרט. הסופר הציג תקופה חשובה מההיסטוריה של עיראק ומתוך זה הוא נרטיב תנועת החיים של יום של העידה היהודית בבגדאד ואיך היא מיזגה בחברה הבגדאדית⁽⁴⁶⁾ בכל התחומים: הסחר, החינוך, היחסים החברתיים והתרבותיים עד הגירת יהודי עיראק בשנת 1951 לישראל.

ג- רומן "שווים ושווים יותר" של סמי מיכאל:

תקציר הרומן:

הרומן "שווים ושווים יותר" שייך לקטגוריית הרומנים הריאליסטיים. הריאליזם שאפיין רומנים מסוג זה, לא היה שונה במהותו מן הריאליזם שאפיין את הרומנים שהיו מקובלים במרכז הספרות העברית המודרנית. הרומן "שווים ושווים יותר" (1974) הוא רומנו הראשון של סמי מיכאל, שסיפר בעוצמה רבה את סיפור המעברות בראשית ימי המדינה, ימי השבר האישי ותחושת האוול שיושבי המעברות וילדיהם נושאים לעולמם. זהו רומן, התוקף את הפער העדתי בדרך מרירה ובוטה⁽⁴⁷⁾.

אחר כך, הסופר הציג לנו צורה שונה מהצורות האחרות צורת מקום אחר וחדש הוא התמקד במצב החדש של יהודי עיראק, כאשר בוחנים את המאפיינים של תיאור המקום עבור סמי מיכאל, ישנם מקומות מרכזיים המייצגים את הבסיס לבנייתו של הסופר, אשר הסופר שולט בבחירתו לתאר את פרטיו בקפלי הקריינות, כגון מה שאמר בזמן. רכיבתו על טנק במדבר סיני.

(בהידוק שינים אני מגדף את חברי למסע. אנו דוהרים דרומה, אל המדבר אשר בו מחכה לי המצרי.... שער מאחור איש אינו מצפה לשוני)⁽⁴⁸⁾.

תפקידו של המקום הוא פונקציה אסתטית וסמנטית עם מימד תכליתי ביצירת יצירתיות אמנותית. המקום "אינו מרכיב נוסף ברומן. הוא לובש צורות" וכולל משמעויות חדשות. למעשה, לפעמים זה עשוי להיות המטרה של קיומה של היצירה כולה⁽⁴⁹⁾. הרומן מתחיל בתיאור מקומו של מדבר סיני, הנחשב למקום המפגש הסופי, והוא תחילתה של פתיחות לכמה כיוונים שהסופר נזכר בהם, וזיכרונו מזכיר אזורים של עייפות וחרדה ברגע של שקט ו הרהור, שבו הוא אומר:

(מיום שזכרתי מעברת - חיריה ידעתי שאנחנו כל היושבים שם, נזקרנו המיזבלה האנושית היא על ידי אותם אלמונים חיוורי - צוף אזרחי העיר הגדולה האנדרטה הלמה, איפוא, את סון האנושי שהתחולל שם)⁽⁵⁰⁾.

למקום יש השפעה רבה על האישיות מבחינה ביולוגית, והשפעתו חורגת מעבר לאופי השפה והדיאלקטים שבהם הוא משתמש ולהבדיל בהתנהגות ובאופי. לא ניתן להגביל את חשיבות המקום למקום אחד ללא מקום אחר, משום שתפקיד המקומות חופף זה לזה ומתמזג ביניהם, ומגבולותיו נהרסות ומתגלים מקומות דמיוניים חדשים הדומים למקומות אמיתיים, על ידי העברתם למקומות האמיתיים⁽⁵¹⁾. דעתו של הקורא לשכנע אותו במציאות קיומם, סמי מיכאל מתאר את מצב ההלם שהוא ומשפחתו קיבלו לאחר הנחיתה בשדה התעופה הישראלי, לא הייתה קבלת פנים חמה, לא פרחים או משהו כזה, וכאן התחיל ההלם במולדת החדשה.

(גם דיילות יפהפיות לא באו להקביל את פנינו. תחת זאת הופיעה לקראתנו חבורה שלפקידים אפורים. אבא השתהה כדי רגע המרומי כבש המטוס - ואז החל יורד לאטו בהדרגת כבוד.... ידענו כולנו שהוא מסתיר את אכזבתו המרה רק משום חשיבות הרגע תוך חמש דקות קצרות הצליחה המולדת החדשה להפוך את אבי מגבר נמרץ העומד בשיא אוננו לשבר כלי זקן ומושפל)⁽⁵²⁾.

אולי אחת הטכניקות האמנותיות החשובות ביותר שעליהן הסתמך המספר, ועליהן נבנה הרומן, היא טכניקת השליפה והזיכרון, או מה שהביקורת מכנה אחזור אמנותי ונקראת

קריינות שלאחר מכן של אירוע קודם⁽⁵³⁾. הרומן מבוסס בדרך כלל על טכניקה זו, וזו אחת הטכניקות הסיפוריות החשובות שהמספר שולט בשימוש בה כדי לתמוך בתנועה הסיפורית ובהלכידות שלה. באחזור, הסופר נזכר באירוע או מצב, שאליו הכותב הולך. חזרה לחשוף מספר היבטים התורמים להארת הטקסט ובמקביל להשיג מטרות אמנותיות, ביניהם מתח ולכידות. כאן מתאר הכותב את מצבם של יהודי מעברה הממתינים לאוטובוס העבודה

(מישהו הספיק עוד לידות בעקבותיה אבן, באיזו הנאת - סיפוק שמעתי את הזכוכית מתנפצת ואת קריאת האימה מבפנית מששקע ענן האבק ראיתי את הגבר שחור הזיפים הניצב לידי. עיניו נצצו - ולא ידעתי אם מחמת האבק או במרירות דמעות "הופכים את כולנו לחיות - פרא", אמר כמדבר אל עצמו- ומשמצא בי מאזין סקרן הוסיף "הנה בבקשה תראה" ידו העלתה מכיסו את התלוש שקיבל בלשכה והניפה אותו מתחת לחוטמי, "מה כתוב כאן? מה קוראים לי בבקשה" פועל שחור שחור)⁽⁵⁴⁾ ראוי לציין, הרומן הזה נרטיב לתנועת החיים של היהודים בעיראק בכלל ובבגדאד בפרט. המימד הפוליטי היה ברור כדי להציג את מטרותו הפוליטית המבוססת על ההשפעה והשכנוע על דעת הקהל וגם כן להציג את ההיסטוריה היהודית וירושה ברוב הארצות. ראובן בעלה של נעימה, יהודי ממוצא עיראקי, לשעבר היה מנהל תחנת הרכבת בעיר אל-מוסל, כשהגיע למעברה כמו שאר העולים החדשים נתקל בקשיי החיים במעברה, דבר זה התבטא בהתלוננותו של ראובן:

(שם היינו עם אחרי, וכאן אנחנו עדה אחרת. שם שלטו עלינו גויים - כאן שולטים יהודים - כמו גויים... אז בשביל מה? בשביל זה הייתי צריך לעזוב משרה טובה, להרוס את הבית שלי - לבוא לכאן עירום ויחף כדי לעמוד מול הצריף הירוק... כמו פושטייד לפני החלון - עם - הברזלים - - ולגור ככה?! בצריף בד עם קירות - סמרטוטים)⁽⁵⁵⁾.

סוף סוף ראובן מצא לעצמו עבודה קבועה בתל-אביב - הוא נשאר לשמש שומר לילה - בינתיים הקשר בין אשתו נעימה לבין שאול הלך והתגבר. דבר זה התבטא בקטעים רבים ברומן זה, המתארים את כאב הפרידה של האב ממולדתו הראשונה (עיראק), ותחושת ההשפלה האכזרית, ואי הסתגלותו לאורח החיים שנכפה עליהם במעברה. ואפילו לפני המעברה, ובעצם תיאור אכזבתו של האב מרגע ירידתו מהמטוס:

(ואז החל יורד לאטו, בהדרת כבוד... ידענו כולנו שהוא מסתיר את אכזבתו המרה רק משום חשיבת-הרגע... תוך חמש דקות קצרות הצליחה המולדת החדשה להפוך את אבי מגבר נמרץ העומד בשיא אוננו - לשבר כלי זקן ומושפל. - - - כשכולנו נסערים ולהוטים לחוש בקסמי-ישראל שעליהם חלמנו - הגיח מתוך החבורה האפורה שבאה לקראתו אחד שנשא בידו מכשיר-ריסוס גדול. בטרם נבין מה אירע - אפפה עוות - די. די. טי. לבנה את אבו שאול, לשעבר אזרח נכבד ונשוא-פנים בקהילת בגדאד... - - - לאחר אותו רגע משפיל, ללא ברכת שלום, ללא כגה, אחרי שנהגו בו כאילו בא בראש עדר-בהמות, ראיתי את אבא עורך את הקרב האחרון שלו לשמור את כבודו

העצמי על אדמות: הדמעות ניגרו מעיניו, שרירי פניו התעוותו כמסיכה מעונה - - והכל נראה מכוער, מכוער ומחליא...⁽⁵⁶⁾.

נראה, המקום כהעתק של התנהגות הדמות ואופייה ותורם לשרטוט תכונותיה, שכן אנו מוצאים שהכותב קושר חלק מדמויותיו למקומות ספציפיים כדי להוכיח לנו שמקומות אלו הם העתק זהה של התנהגות הדמות. דמות, והוא מתאר את הדמות מבפנים ומבחוץ ומדגיש את יחסיו עם המקום בו הוא נמצא. כאשר הסופר מתאר במכוון את המקום ואת הדברים הזמינים בו, הוא פותח בפני הקורא אופקים לשחזר מקומות מיוחדים המחזירים אותו אל עברו האצור בזיכרונו.

ד- רומן " ויקטוריה " של סמי מיכאל:

תקציר הרומן:

זהו אחד הרומנים המפורסמים של סמי מיכאל. נושא הרומן: על קורותיה של אישה מופלאה שנולדה ברובע היהודי בפגדאד, ומתאר אותה כילדה, כנערה וכאם בשמחתה ובסבלה ועד זקנותה בישראל⁽⁵⁷⁾. ויקטוריה, שאהבה את רפאל וחייתה אותו והשאירה אותו וחטפה לישראל, והדגישו את זכותו של החיים והאומללות כדי לחיות עצמאות עצמית, ולאחר מכן הגירה עם משפחתה ב-1951 לישראל כתוצאה מלחצים שהמדינה התבססה על הקהילה הזו של גירסתו לחוק הזרע העירוני הדרומי של 1950, הרומגמה מייצגת את הטבע האמיתית וחייל הילד של הילד.

למקום יש "מימדים פסיכולוגיים המשפיעים על העצמי האנושי באופן שלילי וחיובי". יש כמה סופרים שלוקחים את המקום כמפלט לחופשי, לחום ולזיכרונות, ולקניי ילדות תמימה, ולכן הוא מחזיק ב"מקומות הראשונים שלחנך את ערכי ההיכרות עבור האדם" זיכרון ההיסטוריה של הגשר, שסביבו סובבים רוב אירועי הרומן, מכונה על ידי המחבר:

(נבנה גשר הדבורות החדש הקרוי על שמו של הג'נרל הבריטי - מווד - שכבש את העיר מידי צבא תורכיה)⁽⁵⁸⁾

המחבר מתייחס למסלול מעברם מביתם בשוק החוטים לכיוון שוק רחוב הנהר, העובר דרך שוק שורג'ה העיראקי המפורסם, שקיים עד היום, והאזורים הללו עדיין מלאים באזרחים קניות וסוחרים, כמו הוא מתאר את שוק השורג'ה.

(הם יצאו משוק אל - שורג'ה ונכנסו אל העלטה הכבדה של שוק האירוים גג קמור של פח כנהוג ברובע המסחרי של העיר)⁽⁵⁹⁾

לאחר מכן פונה הכותב לאמירה של עובדה מבוססת, שהיא מערכת היחסים בין יהודי עיראק למולדתם, עיראק, מבחינה היסטורית, חברתית וסביבתית, ומכל ההיבטים, כך קוראת לנו המילה בגדאד. לעומק ההיסטוריה שלהם בארץ זו היה מניע נוסף שתרם להעמקת תחושת השייכות שלהם לעיראק.

(בגדאד עומדת על תלת יותר מאלף שנים. העיר הגדולה, שהתפתחה מכפר נידח בשולי הממלכה הסאסאנית, חבה הרבה לאבותיה של ויקטוריה. רופאים, מדענים, הוגי דעות, מדינאים ואנשי ספרות יהודים הרימו תרומה נכבדה לעיצובה של התרבות הערבית שפרחה שם. אבל דורות של כובשים, שטפונות, מגפות, רדיפות ושחיתות

לא זו בלבד שדילדלו את כוחותיה הרוחניים של הקהילה היהודית, אלא אף גרמו לה שתקפח את זכרונה⁽⁶⁰⁾

נראה, שבגדאד היא מקום בעל משמעות אהובה: בית, מקלט בטוח ומקום מנוחה. אהבתו של הסופר לבגדאד קשורה לקונוטציה של הנאה והנאה, והוא לא נכשל בשבחי בגדאד, רחובותיה ושווקיה.

לאחר מכן, פונה הכותב להסביר את תפקידם של יהודי עיראק בחברה העיראקית מאז ראשית ההיסטוריה ועד ליציאתם מארץ עיראק. לעומק ההיסטוריה שלהם בארץ זו היה מניע נוסף שתרם להעמקת תחושת השייכות שלהם לעיראק, הם אלה שכתבו את התלמוד הבבלי ואליהם יוחס שמו של התלמוד הבבלי.

(קהילה שאבותיה העמידו את התלמוד הבבלי ושאיפותיהם חבקו תבל ומלואה, הצטמצמו אופקיה עד מאוד. ביום שעברה ויקטוריה את הנהר על הגשר כבר נמחקו אלף השנים האלה מתודעתה כדרך שנמחו מעל פני האדמה קבריהם העתיקים של אבותיה, שהיו עשויים גושי עפר. גם הערבית שבפיה היתה ערבית עירונית ישנה, מעודנת, לעומת הערבית המוסלמית שפלשה לא מכבר מן המדבר אל המרחבים שחרבו ואיבדו את פוריותם. חיץ של חשדנות, בורות ושכחה הפריד אפוא בין ויקטוריה ובין ערב רב זה של שיעים וסונים וכורדים ואשורים וצבאים ופרסים ותורכמנים, שעברו עמה את החזקל)⁽⁶¹⁾

ה- רומן "עאידה" של סמי מיכאל:

תקציר הרומן:

עאידה הוא רומן תקופתי. ככזה הוא מאפשר לנו התבוננות באירועים הן בעיניהם של בני הזמן והן מעמדה מרוחקת וגבוהה יותר. בעאידה, כמו ברומנים תקופתיים גדולים אחרים, אנו נחשפים ליחסים המורכבים שבין האמן, שהוא לכאורה נציג הרוח החופשית, לבין נציגי המנגנונים השלטוניים שבחסותם הוא שורד ויוצר.

ברומן עאידה התייחס סמי מיכאל אל הווי של הקהילה היהודית בעיראק ואל החברה העיראקית בכלל, הראשון היה מתייחס לאופי החיים לפני הצעת חוק הגירוש, והשני היה חושף את החיים הקשה של החברה העיראקית בזמן הסנקציות הכלכליות שהוטלו עליה:

(מעודה לא העזה להרחיק כל-כך מביתה בלי השגחה של גבר. נחשולי הנהר הגואה הרעידו את גשר הדוברות תחת רגליה)⁽⁶²⁾

ממשיך המספר בסימנים של המקום והממד הסמילוגי הקשור במימד הסמיוטי באירועי הרומן המספר הדגיש את הירושה הבגדאדית בכל הצדדים החברתיים. זכרון המקום סימן בולט לתנועת החיים בתקופה שעברה.

(סאמיה פקדה את בית הקולנוע עם משפחתה המסורתית לא יותר מפעמיים-שלוש. זכי נשא אותה אל ארצות לבנות משלג בעיצומו של היקוד הבגדאדי, סיפר לה על מסעותיהן של אוניות, גדולות מזו של נוח, בחציית אוקיינוסים, ועל התמודדות עם איתני טבע ועם שודדי ים)⁽⁶²⁾

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

אפשר לומר, המקום הפך לזהות בשיח הסיפורי, המקום ממלא תפקיד "חשוב" ופונקציונלי בעיצוב חייו של האדם, ביסוס הווייתו, ביסוס זהותו, מסגור טבעו ולאחר מכן קביעת סדרי העדיפויות, כיוונו ותפיסתו לגבי דברים.

הרומן החדש של מיכאל מרתק במיוחד משום שהוא דן בעבר קרוב שרוב הקוראים מכירים היטב. באמצעות רומן פוליטי שמציג את המתח החופשני לשלטון המדכא, הוא מספר סיפור אהבה גדול מהחיים, רומנטי מאוד אבל לא מתקתק, בשפה מלאה בריחות ובטעמים נשכחים סמי מיכאל, מתאפיין בכתיבת כמה רומנים על עיראק, והנה שוב הוא חוזר לעיראק ברומן זה, כשנשאל מה הביא אותו לחזור שוב לעיראק? הוא עונה:

(עיראק היא אחד ממקורות ההשראה שלי. התוויות הראשונות הצרובות בזיכרוני התרחשו בעיראק. עזבתי את עיראק ולא נדדתי אל מחוזות רחוקים ממנה על פני כדור הארץ, אלא התיישבתי בישראל, זאת אומרת לא רחוק, כמה ק"מ מהדירה שאני גר בה בחיפה לבגדאד, העיר שנולדתי בה. מבחינה גיאוגרפית, אפשר לומר שנשארת באותו אזור)⁽⁶³⁾

לפיכך, הסופר השתמש במקומות מציאותיים ברומן שלו ולא הזכיר שום מקום בדיוני ברומן. כל המקומות שהיו עדים למאורעות היו קיימים במציאות ומיוצגים על ידי נפות עיראק ואזורי בגדד. אופיו של זכי מורכב ממידות טובות, המשתקפות הן ביופיו החיצוני והן במעשו. אופיו מייצג את יופיו של עולם היהדות על מידותיו הטובות והרעות (צדקה, חוכמה, ענוותנות, חסד, שלום, זריזות, הכרת הטוב ותשוקה מינית, בגידה, גניבה... ועוד).

(זכי וסאמיה למדו בילדותם מחוץ לשכונת מגוריהם בבתי ספר שונים. הוא בבית ספר השייך לקהילה היהודית, "שמש", והיא בבית ספר ממלכתי. בבתאווין עדיין לא נפתחו בתי ספר, לפי שהרובע היה חדש ורק החלו לשקוד בו על פיתוח תשתיות עירוניות. יום אחד, כשלושה חודשים אחרי מעשה החבלה של אמו, עמד זכי בתום יום הלימודים בתחנת המיניבוסים ברחוב אל-רשיד, מול כיפתו המרהיבה של מסגד אל-מורג'אן.)⁽⁶⁴⁾

אפשר לומר, הסופר מגדיר את הזמן והמקום, והוא עת הערב ובית – הכנסת לקרוא את הברכה ולהתפלל, כדי לשקף לקורא את היאחזות היהודים בתפילה ולהחיות את יום הכיפורים. הזמן הוא המבנה שעליו נבנה הרומן וכן הסיפור. המקום הוא אמצעי תקשורת בין היוצר והקורא דרך התמונה האמנותית והמיוצרת על ידי היוצר.

סיווגי המקומות ברומנים הנבחרים:

הרומן	שם המקום ומשמעותו
-------	-------------------

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

בבל : קונוטציה פוליטית	ציונית פתל
בגדאד: קונוטציה חברתית- פוליטית	ציונית פתל
בית הקברות: פוליטי- פסיכולוגי	ציונית פתל
נהר החידקל: קונוטציה חברתית	מפריח היונים
ביתי בבגדאד: קונוטציה חברתית- פוליטית	מפריח היונים
סוק חנוני : משמעות סמלית	מפריח היונים
באב אל-שרגי: משמעות סמלית	מפריח היונים
בגדאד אל-גדידה: קונוטציה חברתית- פוליטית	מפריח היונים
שארע אל-רשיד: משמעות סמלית	מפריח היונים
מלך פסל : פוליטי- פסיכולוגי	מפריח היונים
גשר: משמעות סמלית	מפריח היונים
מעברת – חיריה : קונוטציה חברתית- פוליטית	שווים ושווים יותר
מדבר סיני: פוליטי- פסיכולוגי	שווים ושווים יותר
הנהר הגואה: משמעות סמלית	עאידיה
בית הקולנוע: משמעות סמלית	עאידיה
שוק האירוגים: משמעות סמלית	עאידיה
עיראק: קונוטציה חברתית- פוליטית	ויקטוריה
בתי ספר: קונוטציה חברתית- פוליטית	ויקטוריה

המסקנות:

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

- 1- המקום מוסיף תמונות ותיאורים שבאמצעותם החלל מתקרב לפנטזיה מאשר למציאות. המרחב הסיפורי תופס עמדה טובה בתוך הקריינות, ובזכות המשמעות המעורבת שיש לו, הוא מוצג בטקסט באמצעות תיאורו וזיהויו.
- 2- הסופרים השתמשו במשמעות המקום בכתיבהם היצירתיים כ"המקום שמחזיק הדמיון המאכלס את האדם ומופיע בצורת מאובנים המופיעים על הדמות בהגדרותיה, התנהגותה ואורח חייה... המקום מייצג הלב הפועם של הרומן".
- 3- המקום הפך לחוט השדרה שעליו בנויים הז'אנרים הספרותיים של סיפורים, שירה ורומנים, וללא המקום, היצירה הספרותית חסרה את הפרטיות והמקוריות הזו כי "המקום לוכד את הדמיון ואינו יכול להישאר מקום" אדיש "נושא לממדים גיאומטריים בלבד, אלא זהו מקום שבו אנשים חיו לא בצורה אובייקטיבית, אלא הדעות הקדומות של הדמיון.
- 4- אפשר, לומר שהמקום הוא נקודת הגירושין של הכותב, שהוא המרכיב הבסיסי במבנה הטקסט בכללותו, כך המקום הופך למרכיב "פעיל" ברומן, בהתפתחותו ובבנייתו, ב. אופי הדמויות המתקשרות איתה, וביחסיהן זו עם זו.
- 5- המקום ברומן מייצג מרכיב "חשוב" בנרטיב הסיפורי, משום שהמקום על כל ממדיו הריאליסטיים והדמיוניים קשור קשר הדוק לטקסט ולכל דמויותיו, זמניו ואירועיו, שכן המקום הוא מרכיב המאופיין בתכונותיו. הספציפיות והפונקציות המרובות שלה השולטות במסגרת היווצרות האירוע. היא עוזרת לקורא לדמיין ולדמיין את המקומות שמציג הסופר, בין אם הם מקומות סגורים או מקומות פתוחים, או מקומות עם פוליטי, כלכלי, חברתי או פילוסופי ממדים.
- 6- אלי עמיר מתאר ברומן מפריח היונים, את חיי יהודי עיראק בשנות הארבעים של המאה העשרים, על רקע התרבות הערבית ועל רקע המשטר הפוליטי העיראקי. ברומן מפריח היונים יוכל הקורא לוותר על ספרי ההיסטוריה, כי קריאה ברומן הזה זהו ראשי תיבות של ההיסטוריה הפוליטית של יהודי עיראק במשך תקופת הממלכה העיראקית, ומצביעה על סוגי החיים החברתיים, הדתיים והכלכליים שלהם באותה התקופה.
- 7- לאור מה שהצגנו, חקר המקום בקרב סופרי הקהילה גילה דימוי קבוע תקוע בדמיון, וכן את הקשר האמיתי של המקום במצפונם של סופרי הקהילה. אולי עומדים בחזית הסיבות לכך הן הקדושה שהתנ"ך העניק לעיראק.
- 8- אנו רואים כי סמי מיכאל, פתל, ואלי עמיר השתמשו בשמות מגוונים : מקומות של שכונות בבגדאד , שוקים ידועים, ערים עיראקיים , שמות מפלגות שיעיות , בגדים ערביים עממיים , שירים עממיים, שבטים עיראקיים מפורסמים , חגים אסלמיים , שמות פולקלוריות , שמות מהיסטוריה האסלמית , שמות למנהיגים אסלמיים שיעיים וכו' .
- 9- אנו מוצאים כי סמי מיכאל ואלי עמיר היו נוטים להשתמש במלים ערביות שאולות לעברית למרות שיש למלים האלו מלים נרדפות בעברית, גם כן הם השתמשו במלים ערביות עממיות משומשות בחברה העיראקית, דבר זה יש לו מטרה אצל הסופרים , מטרה

זו היא קישור את היהודים המזרחים וביחוד העיראקיים עם הפולקלור העיראקי , גם כן הסגנון הזה נחשב ככלי להגן על כל פרטי המזרח תוך החברה הישראלית.

10- אנו מוצאים כי אלי עמיר ומיכאל תופסים בשפה הערבית ובסביבתם המזרחית שנותנת להם את התרבות והערכים , גם הסיבות שגרמו לתחושת הניכור של אלי עמיר היא התחושה החלשה שלו כלפי היהודים , תחושה זו היה בגלל הסביבה הלא יהודית שבה הוא חי בתקופת הילדות שלו , דבר זה העמיק את הפער בין עולמו האם לבין החברה החדשה .

11- הרומנים של מיכאל מאשרים את כשרונו הייחודי של הנובליסט, המאפשר לו להפיק סיפורים מקוריים ומרתקים מכל סיטואציה אפשרית, בין אם הסיטואציה מעלה חווייה חברתית, ובין אם היא נושאת מסר אנושי נשגב. ובכל הרומנים שלו היה מיכאל מתבונן בעולמן של דמויותיו מתוך אנטימיות ועומק-מבט מיוחדים במינם. מיכאל הצליח לעצב דמויות גולשות אל מעבר לקו הגבול שלהן.

12- יש מערכת יחסים בין אדם למקום וזו מערכת יחסים שמחזקת אותם, מערכת יחסים שהחלה לצמוח עד שהמקום הפך לאחד הנושאים שהאדם מכבד באמצעות השידור כדי להעמיק בו. המקום ברומן זכה לתשומת לבם של חוקרים רבים משום שהמקום בטקסט הבדיוני חורג מעצם היותו דבר שקט או רקע. אירועי הרומן מתרחשים בו. הוא מרכיב דומיננטי ברומן, נושא קונוטציות שלו, ומייצג ציר "יסודי" שסביבו סובבים מרכיבי הרומן.

שולי המחקר:

- 1 - خليل إبراهيم، الرواية في الأردن في ربيع قرن من ١٩٦٨ - ١٩٩٣، ط ١، دار الكرمل للنشر، عمان، ١٩٩٤، ص ١٢١.
- 2- العيساوي، عبد الرحمن محمد، سيكولوجية الطفولة والمراهقة، ط ١، دار النهضة العربية، بيروت، ١٩٩٧.
- 3- أبو زريق، محمد، المكان في الفن، ط ١، مطبعة السفير، عمان، ٢٠٠٣، ص ٣٠.
- 4- د. قاسم سيزا، بناء الرواية، مصدر سابق، ص ١٦.
- 5- الديماسي فوزي، استطلاع حول أهمية المكان في العمل الأدبي، جريدة الزمان الدولية، العدد ٤٢٩٦، في ٥ / ٩ / ٢٠١٢.
- 6- מיכאל, סמי, גבולות הרוח, שם ספר, עמ' 47, וגם עמ' 130.
- 7- Shaked, Gershon (Edited). Hebrew writers: A General DirectoryInstitute for the translation of Hebrew Literature. 1993, p.82
- 8- (باديس فوغالي، ٢٠٠٧: ص ١٦٩-١٧٠).

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

- 9- عبد الامير، حسن . البناء الفني واللغوي للرواية العبرية المعاصرة . رسالة دكتوراه غير منشورة، جامعة بغداد - كلية اللغات، قسم اللغة العبرية، 2016، ص 109.
- 10- לקסיקון הספרות העברית החדשה - סמי מיכאל.
- 11- جاسم، حيدر احمد. الحنين للقدس في شعر ارون زيتلين. بحث منشور في مجلة الترجمة واللسانيات، تدرها جمعية المترجمين العراقيين- بغداد، العدد ١٦ / حزيران ٢٠٢١، ص ٧٩.
- 12- رحيمه، مجيد عبود. الفكاهة ودورها في القصة العبرية القصيرة (نماذج مختارة) ، بحث منشور في بحث منشور في مجلة الترجمة واللسانيات، تدرها جمعية المترجمين العراقيين- بغداد، العدد ١٦ / حزيران ٢٠٢١، ص ١٤٤.
- 13- حسين، خالد خيرى. الشخصية القصصية في قصة (الاسير) للكاتب سامخ يزهار. بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٨- ايار -٢٠٠٩، ص ١٠٤.
- 14- محمود، هاشم. عبد، رحيم راضي. الاستيطان في قصص اسحاق شنهار قصة الطعام الهزيل. بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٧- شباط -٢٠٠٩، ص ٤٠٧.
- 15- حلو، جاسم رشيد . منابع الروحية للادب العبري. بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٧- شباط -٢٠٠٩، ص ١٧٤.
- 16- عبد الحميد، مجاهد احمد. السمات الصرفية الدلالية للغة المحادثة. . بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٧- شباط -٢٠٠٩، ص ٤٠٧.
- 17- عباس، زينب ليث. الاعلان السياسي في الحملة الانتخابية. . بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٧- شباط -٢٠٠٩، ص ٣٩.
- 18- عباس، سعاد ابراهيم. الانتفاضة الفلسطينية في الشعر العبري المعاصر نماذج مختارة من الشعراء الاسرائيليين. ط ١ ، القاهرة، ٢٠٢٢، ص ٢٢.
- 19- الشخيلي، صباح ناجي. طائفة يهود العراق وموروثهم الديني الاجتماعي والتاريخي. ط ١ ، عمان ، دار امجد للنشر، ٢٠٢٠، ص ١٣٥.
- 20- بن اور. تولדות הספרות העברית החדשה. כרך 3، תל אביב 1972، עמ' 252.
- 21- מרדכי. גרקים האנציקלופדיה העברית היהודית. תל אביב כרך א' 1969، עמ' 605.
- 22- חגית אקרמן ודובי אביגור، קבלת שבת ברקפת، המגבית היהודית המאוחדת - הפדרציה، ניו-יורק، 2011. עמ' 13.
- 23- טברסקי، י. מלכיאל אץ הליכות ישראל . הוצאת ספרים "עמיחי" תל אביב 1983-224.
- 24- "ציונית פתאל" קופרווסר נולדה ב-1964 בישראל להורים שנולדו בבגדאד והגיעו לישראל בשנת 1951. היא קצונה לשעבר במודיעין של הצבא הישראלי. לציונית תואר ראשון בשפה וספרות ערבית ובהיסטוריה של המזרח התיכון، תואר שני בהיסטוריה של המזרח התיכון. מרים، حسن ناصر. دراسة اسلوبية "صور على الحائط" لتسيونيت قتال. رسالة ماجستير غير منشورة ،بغداد، كلية اللغات، ٢٠٢١، ص ٢٣.
- 25- "ציונית פתאל" התמונות על הקיר، הוצאת הספרים של מכון מופ"ת ، תל אביב ، 2006، עמ' 20.
- 26- الهييتي ، عامر نايف . دلالة المكان في شعر السري الرفاء الموصلّي، بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٨- ايار - ص ١١٣.
- 27- "ציונית פתאל" התמונות על הקיר، הוצאת הספרים של מכון מופ"ת ، תל אביב ، 2006، עמ' 20.

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

- 28- جاسم، حيدر احمد. الحنين للقدس في شعر ارون زيتلين، قصيدة وطنك اسرائيل انموذجا. بحث منشور في مجلة الترجمة واللسانيات، العدد ١٦ / حزيران / ٢٠٢١، ص ٥٠.
- 29- "ציונית פתאל" שם، עמ' 60.
- 30- "ציונית פתאל" שם، עמ' 257.
- 31- حسين، خالد خيري. الشخصية القصصية في قصة الاسير للكاتب سامخ يزهار. بحث منشور في مجلة كلية اللغات العدد ١٨ - ايار - ٢٠٠٩ ص ٩٨.
- 32- "ציונית פתאל" שם، עמ' 60.
- 33- "ציונית פתאל" שם، עמ' 68.
- 34- ציונית פתאל، 2015: 151-152، ירמיהו 29 : 10، 14
- 35- אלי עמיר סופר יהודי ממוצא עיראקי، נולד בבירת עיראק בגדאד בשם פואד אליאס נאסח חלסצ'י ביום 26 בספטמבר 1938، ובה אף החלאת לימודיו. הוא עלה לישראל בעליה הגדולה של יהודי עיראק ב-1950، במבצע עזרא ונחמיה، יחד עם בני משפחתו שכללה את הוריו וששת אחיו. (Stefan siebers,) 2010: p.41
- 36- عبادي، علياء كاظم. دراسة لغوية لرواية المطيرجي لالي عمير. رسالة ماجستير غير منشورة. كلية اللغات 2022، ص 87
- 37- رحيمه، مجيد عبود. البناء النفسي للفاص سماح بن صهيون في قصة نفس محطمة . بحث منشور في مجلة كلية اللغات- جامعة بغداد العدد (٤٣) في كانون الثاني ٢٠٢١ ، ص ٤٥.
- 38- (ايلي عمير، 1992: عم' 18)
- 39- (ايلي عمير، 1992: عم' 34)
- 40- (ايلي عمير، 1992: " (ايلي عمير، 1992: عم' 34)
- 41- ايلي عمير. مفرح هيونيم. 1992 عم' 9
- 42- ايلي عمير، 1992: عم' 15
- 43- عبد، راضي'. (2017). ذاكرة المكان عند يهود العراق. وقائع المؤتمر التاسع لكلية اللغات. بغداد. 103'
- 44- سمي ميכאל : סופר יהודי ממוצא עיראקי، נולד בשנת 1926 בבגדאד، בשם סאלח מנשה. כשהיה בן 15 הצטרף למחתרת הקומוניסטית של עיראק ופעל נגד המשטר ולמען זכויות האדם . לאחר שהוצא נגדו צו מאסר ברח לאיראן ומאוחר יותר הגיע לישראל، התיישב בחיפה، והחל לכתוב בעיתון המפלגה הקומוניסטית " אל אתיחאד" . - ناصر، مريم حسن. دراسة اسلوبية لرواية صور على الحائط. رسالة ماجستير غير منشورة. كلية اللغات 2021، ص 56 .
- 45- عبد الامير ، حسن .البناء الفني واللغوي للرواية العبرية المعاصرة روايات سامي ميخائيل مصدر سابق، ص 182 .
- 46- מיכאל، סמי، שווים שווים יותר، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.
- 47- הרביעי، فاضل عودة .الضغوط النفسية وعلاقتها بالتحصيل الدراسي ،جامعة بغداد،كلية التربية ابن الهيثم، رسالة ماجستير غير منشورة 2001، ص 66.
- 48- מיכאל، סמי، שווים שווים יותר، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.
- 49- رحيمه، مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة. بحث منشور في مجلة كلية اللغات جامعة بغداد العدد (37) في كانون الثاني 2018، ص 34
- 50- מיכאל، סמי، שווים שווים יותר، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

51- عبد، رحيم را ضي. ذاكرة المكان عند يهود العراق. وقائع المؤتمر التاسع لكلية اللغات. بغداد،

176'.2017

52- ميכאל، سمي، شوييم شوييم יותר، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.

53- מיכאל، סמי، שויים שויים יותר، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.56

מיכאל، סמי، שויים שויים יותר، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.

54- عبد الامير ، حسن .البناء الفني واللغوي للرواية العبرية المعاصرة روايات سامي ميخائيل مصدر سابق، ص101.

55- מיכאל، סמי، ויקטוריה، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.

56- מיכאל، סמי، ויקטוריה، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.

57- מיכאל، סמי، ויקטוריה، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.

58- מיכאל، סמי، ויקטוריה، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.

59- מיכאל، סמי، "עאידה"، הוצאת כנרת، זמורה-ביתן، דביר، ירושלים، 2008.

ביבליוגרפיה :

המקורות העבריים

1- "ציונית פתאל" התמונות על הקיר، הוצאת הספרים של מכון מופ"ת ، תל אביב ، 2006، עמ'20.

2- אילי עמיר. מפריח היונים. 1992، עמ'9

3- בן אור. תולדות הספרות העברית החדשה. כרך 3، תל אביב 1972، עמ'252.

4- דוד שגיב. מילון עברי – ערבי، כרך ראשון، הוצאת שוקן، תל אביב וירושלים، 1989.

5- חגית אקרמן ודובי אביגור، קבלת שבת ברקפת، המגבית היהודית המאוחדת – הפדרציה، ניו-יורק، 2011. עמ' 13.

6- טברסקי. י. מלכאל، אץ הליכות ישראל. הוצאת ספרים "עמיהי" תל אביב 1983-224.

7- יוסף מכמל، ההתפתחות החברתית – תרבותית של יהודי עיראק מאז 1830 ועד ימינו، תל-אביב 1988.

8- מיכאל סמי، "עאידה"، הוצאת כנרת، זמורה-ביתן، דביר، ירושלים، 2008.

9- מיכאל סמי، גבולות הרוח، שם ספר، עמ' 47، וגם עמ' 130.

10- מיכאל סמי، גבולות הרוח، שם ספר، עמ' 47، וגם עמ' 130.

11- מיכאל סמי ויקטוריה، הוצאת עם עובד، תל אביב، 1993.

12- מיכאל סמי. שויים ושויים יותר ، הוצאת בוסתן ، תל אביב، 1976.

13- מרדכי. ברקיס האנציקלופדיה העברית היהודית. תל אביב כרך א' 1969، עמ'605.

14- לקסיקון הספרות העברית החדשה – סמי מיכאל.

המקורות הערביים

1 جاسم، حيدر احمد. الحنين للقدس في شعر ارون زيتلين، قصيدة وطنك اسرائيل انموذجا. بحث منشور في مجلة الترجمة واللسانيات، العدد 16 / حزيران / 2021، ص 50.

2- ناصر، مريم حسن. دراسة اسلوبية لرواية صور على الحائط. رسالة ماجستير غير منشورة. كلية اللغات 2021، ص 94 .

3- أبو زريق، محمد، المكان في الفن، ط 1، مطبعة السفير، عمان، 2003، ص 30.

4 - الدياتسي فوزي، استطلاع حول أهمية المكان في العمل الأدبي، جريدة الزمان الدولية، العدد 4296، في 5 حزيران.

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

- 5- الربيعي، فاضل عودة. الضغوط النفسية وعلاقتها بالتحصيل الدراسي، جامعة بغداد، كلية التربية ابن الهيثم، (رسالة ماجستير غير منشورة) ٢٠٠١، ص ٦٦.
- 6- الشبخلي، صباح ناجي. طائفة يهود العراق وموروثهم الديني الاجتماعي والتاريخي. ط ١، عمان، دار امجد للنشر، ٢٠٢٠، ص ١٣٥.
- 7- العتاي، رعد حسن. اثر ازدواجية الهوية في اسلوب شمعون بلاص، رسالة دكتوراه غير منشورة
كلية اللغات - قسم اللغة العبرية، ٢٠١٦، ص ٢٠٠.
- 8- العيساوي، عبد الرحمن محمد، سيكلوجية الطفولة والمراهقة، ط ١، دار النهضة العربية، بيروت، ١٩٩٧، ص ٢٤.
- 9- الهيتي، عامر نايف. دلالة المكان في شعر السري الرفاء الموصللي، بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٨ - ايار - ص ١١٣.
- 10- باديس فوغالي، ٢٠٠٧: ص ١٦٩-١٧٠.
- 11- جاسم، حيدر احمد. الحنين للقدس في شعر ارون زينلن. بحث منشور في مجلة الترجمة واللسانيات، تدرها جمعية المترجمين العراقيين - بغداد، العدد ١٦ / حزيران ٢٠٢١، ص ٧٩.
- 12- حسين، خالد خيربي. الشخصية القصصية في قصة (الاسير) للكاتب سامخ يزهار. بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٨ - ايار - ٢٠٠٩، ص ١٠٤.
- 13- حسين، خالد خيربي. الشخصية القصصية في قصة الاسير للكاتب سامخ يزهار. بحث منشور في مجلة كلية اللغات العدد ١٨ - ايار - ٢٠٠٩ ص ٩٨.
- 14- حلو، جاسم رشيد. المنابع الروحية للادب العبري. بحث منشور في مجلة كلية اللغات، العدد ١٧ - شباط - ٢٠٠٩، ص ١٧٤.
- 15- خليل إبراهيم، الرواية في الأردن في ربع قرن من ١٩٦٨ - ١٩٩٣، ط ١، دار الكرمل للنشر، عمان، ١٩٩٤، ص ١٢١.
- 16- رحيمه، مجيد عبود. البعد الديني في القصة العبرية الحديثة. بحث منشور في مجلة كلية اللغات جامعة بغداد العدد (٣٧) في كانون الثاني ٢٠١٨، ص ٣٤.
- 17- رحيمه، مجيد عبود. البناء النفسي للقاص سماح بن صهيون في قصة نفس محطمة. بحث منشور في مجلة كلية اللغات - جامعة بغداد العدد (٤٣) في كانون الثاني ٢٠٢١، ص ٤٥.
- 18- رحيمه، مجيد عبود. الفكاهة ودورها في القصة العبرية القصيرة (نماذج مختارة)، بحث منشور في بحث منشور في مجلة الترجمة واللسانيات، تدرها جمعية المترجمين العراقيين - بغداد، العدد ١٦ / حزيران ٢٠٢١، ص ١٤٤.
- 19- سيزا قاسم واخرون. جماليات المكان، عيون المقالات. دار البيضاء، جماليات المكان، ط ٢، ١٩٨٨، ص ٤٥.
- 20- عبادي، علياء كاظم. دراسة لغوية لرواية المطيرجي لالي عمير. رسالة ماجستير غير منشورة. كلية اللغات ٢٠٢٢، ص ٨٧.

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

- 21- عباس، سعاد ابراهيم. الانتفاضة الفلسطينية في الشعر العبري المعاصر نماذج مختارة من الشعراء الاسرائيليين. ط ١ ، القاهرة ، ٢٠٢٢، ص٢٢.
- 22- عباس، زينب ليث. الاعلان السياسي في الحملة الانتخابية. بحث منشور في مجلة كلية اللغات ، العدد ١٧- شباط - ٢٠٠٩ ، ص٣٩.
- 23- عبد الامير، حسن . البناء الفني واللغوي للرواية العبرية المعاصرة . رسالة دكتوراه غير منشورة، جامعة بغداد - كلية اللغات، قسم اللغة العبرية، ٢٠١٦ ، ص ١٠٩.
- 24- عبد الحميد، مجاهد احمد. السمات الصرفية الدلالية للغة المحادثة. بحث منشور في مجلة كلية اللغات ، العدد ١٧- شباط - ٢٠٠٩ ، ص٤٠٧.
- 25- عبد، رحيم راضي'. (٢٠١٧). ناكرة المكان عند يهود العراق. وقائع المؤتمر التاسع لكلية اللغات. بغداد. ص' 176 .
- 26- غاستون باشلار، ١٩٨٤: ص ٥- ٦
- 27- قاسم، حميد، هجر العربية لأن العرب واليهود لا يقرأونها، حوار مع سامي ميخائيل في مؤتمر أدباء الشرق الأوسط، في أسطنبول ٩ / ٧ / ٢٠٠٨.
- 28- محمود، هاشم. عبد، رحيم راضي. الاستيطان في قصص اسحاق شنهار قصة الطعام الهزيل. بحث منشور في مجلة كلية اللغات ، العدد ١٧- شباط - ٢٠٠٩ ، ص٤٠٧.
- 29- مريم، حسن ناصر. دراسة اسلوية "صور على الحائط" لتسيونيت قتال. رسالة ماجستير غير منشورة ، بغداد، كلية اللغات، ٢٠٢١، ص٢٣.

Sources

- 1- Zionit Fatal" the pictures on the wall, Mofat Institute book publishing, Tel Aviv, 2006, p.20.
- 2- Ili Amir. The pigeon fan. 1992, p.9.
- 3- Ben Or. History of New Hebrew Literature. Volume 3, Tel Aviv. 1972, p. 252
- 4- David Shagiv Hebrew-Arabic dictionary, first volume, Shoken. Publishing, Tel Aviv and Jerusalem, 1989.
- 5- Hagit Akerman and Dovi Avigor, Kablat Shabbat in Barkaft, The. United Jewish Magebite - Federation, New York, 2011. p. 13
- 6- Tversky, Y. Melchiel, the leader of the ways of Israel. "Amichai" book publishing house, Tel Aviv, 1983-224..
- 7- Yosef Machmel, The social-cultural development of the Jews of Iraq since 1830 to the present day, Tel Aviv 1988..
- 8- Michael, Sami, "Aida", Kinneret Publishing House, Zamora-Beitan, Dvir, Jerusalem, 2008..
- Michael, Sami, The Limits of the Spirit, ibid., p. 47, and also p. 130.9-
- Michael, Sami, The Limits of the Spirit, ibid., p. 47, and also p. 130.10 -
- Michael, Sami, Victoria, Am Oved Publishing House, Tel Aviv, 1993
- 11- Michael, Sami, Shoim and Shoim More, Bostan Publishing House, Tel Aviv, 1976
- 12- Michael, Sami, Shoim and Shoim More, Bostan Publishing House, Tel Aviv, 1976
- 13- Mordechai Narkis, The Jewish Hebrew Encyclopedia. Tel Aviv, Volume 1, 1969, p. 605.
- 14- Lexicon of the New Hebrew Literature - Sami Michael

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

- 15- Jassim, Haider Ahmed. Longing for Jerusalem in the poetry of Aaron Zeitlin, the poem Your Homeland Israel is an example. Research
- 16- published in the Journal of Translation and Linguistics, Issue June/2021, p. 50.
- 17- Nasser, Maryam Hassan. A stylistic study of the novel Pictures on the Wall. A magister message that is not published. College of Languages 2021, p. 94.
- 18- Abu Zureiq, Muhammad, Place in Art, 1st edition, Al-Safir Press, Amman, 2003, p. 30.
- 19- Al-Dimasi Fawzi, A Survey on the Importance of Place in Literary Work, Al-Zaman International Newspaper, No. 4296, June 5.
- 20- Al-Rubaie, Fadel Odeh. Psychological stress and its relationship to academic achievement, University of Baghdad, College of Education, Ibn - al-Haytham, (unpublished master's thesis) 2001, p. 66 21
- 22- Al-Sheikhli, Sabah Naji. The sect of Iraqi Jews and their religious, social and historical heritage, 1st edition, Amman, Amjad Publishing House, 2020, p. 135.
- 23- mAl-Atabi, Raad Hassan. The effect of dual identity on the style of Shimon Ballas, unpublished doctoral dissertation - Faculty of Languages - Department of Hebrew Language, 2016, p. 200 24-
- 25- Al-Issawi, Abd al-Rahman Muhammad, The Psychology of Childhood and Adolescence, 1st edition, Dar al-Nahda al-Arabiya, Beirut, 1997, p. 24.
- 26- Al-Hiti, Amer Nayef. The significance of place in the poetry of Al-Sari Al-Rafa' Al-Mawsili, research published in the Journal of the College of Languages, Issue 18 - May - p. 113.
- 27 - Badis Fougali, 2007: pp. 169-170 27
- 28- Jassim, Haider Ahmed. Longing for Jerusalem in the poetry of Aaron Zeitlin. Research published in the Journal of Translation and Linguistics, run by the Iraqi Translators Association - Baghdad, issue 16/June 2021, p. 79.
- 29- Hussein, Khaled Khairy. The narrative character in the story (The Prisoner) by Sameh Yizhar. Research published in the Journal of the College of Languages, Issue 18 - May 2009, p. 104.
- 30- Hussein, Khaled Khairy. The fictional character in the story of the prisoner, written by Sameh Yizhar. Research published in the Faculty of Languages Journal, issue 18 - May 2009, p. 98.
- 31- healu, Jassim Rasheed. The spiritual sources of Hebrew literature. 32- Research published in the Faculty of Languages Journal, Issue 17 - February 2009, p. 174.
- 33- Khalil Ibrahim, The Novel in Jordan in a Quarter Century from 1968 - 1993, 1st edition, Al-Karmel Publishing House, Amman, 1994, p. 121.
- 34- Rahima, Majeed Abboud. The religious dimension in the modern Hebrew story. Research published in the Journal of the College of Languages, University of Baghdad, Issue (37), January 2018, p. 34
- 35- Rahima, Majeed Abboud. The psychological structure of the storyteller Simha Ben Zion in the story of a broken soul. Research published in the Journal of the College of Languages - University of Baghdad, Issue (43), January 2021, p. 45.
- 36- Rahima, Majeed Abboud. Humor and its role in the Hebrew short story (selected models), research published in a research published in the Journal of Translation and Linguistics, managed by the Iraqi Translators Association - Baghdad, issue 16 / June 2021, p. 144..
- 37- Siza Kassim et al. Aesthetics of place, eyes of articles. Dar Al-Bayda, Aesthetics of Place, 2nd edition, 1988, p. 45.

دلالات المكان في الرواية العبرية نماذج مختارة

- 38- Abadi, Alia Kazem. A linguistic study of Al-Mutayirji's novel by Lali Umair. A magister message that is not published. College of Languages 2022, p. 87
- 39- Abbas, Suad Ibrahim. The Palestinian Intifada in Contemporary Hebrew Poetry: Selected examples of Israeli poets. 1st edition, Cairo, 2022, p. 22.
- 40- Abbas, Zainab Laith. Political advertising in the election campaign. 41- Research published in the Faculty of Languages Journal, Issue 17 - February 2009, p. 39.
- 42- Abdul Amir, Hassan. The artistic and linguistic construction of the contemporary Hebrew novel. Unpublished doctoral dissertation, University of Baghdad - College of Languages, Hebrew Language Department, 2016, p. 109.
- 43- Abdel Hamid, Mujahid Ahmed. Morphological-semantic features of conversational language. . Research published in the College of Languages Journal, Issue 17 - February 2009, p. 407.
- 44- Abdul, Rahim Ra Dhay (2017). Memory of place among the Jews of Iraq. Proceedings of the ninth conference of the Faculty of Languages. Baghdad, p. 176.
- 45- Gaston Bachelard, 1984: pp. 5-6 45
- 46- Qasim, Hamid, abandoning Arabic because Arabs and Jews do not read it, an interview with Sami Mikhail at the Middle East Writers Conference, in Istanbul, 7/9/2008.
- 47- Mahmoud, Hashem. Abdul, Rahim Radi. Settlement in the stories of Ishaq Shenhar, the story of meager food. Research published in the College of Languages Journal, Issue 17 - February 2009, p. 407.
- 48- Maryam, Hassan Nasser. Stylistic study "Pictures on the Wall" by Tsionit Fattal. Unpublished master's thesis, Baghdad, College of Languages, 2021, p. 23.
- 49- Shaked, Gershon (Edited). Hebrew writers: A General Directory. Institute for the translation of Hebrew Literature. 1993, p.82

